

*Стефан Милошевић**

Франсоа Шобе, Лорен Мартен Међународни културни односи: историја и контекст (Београд: Clío, 2014, 432 стр.)

Проучавање културе и културне политике у светлу међународних односа у последње време добија све више на значају како у Србији, тако и у свету. Културна политика подразумева укупност свесних и промишљених поступака и акција (или њиховог одсу-

* Истраживач-приправник, Институт за политичке студије, Београд.

ства), које имају за циљ да задовоље извесне културне потребе преко оптималног коришћења свих физичких и људских потенцијала којима у одређеном тренутку располаже дата културна заједница.¹ С друге стране Милена Драгићевић Шешић и Бранимир Стојковић проширују појам културне политике тако што издвајају њена два основна вида – а) имплицитну културну политику која подразумева поступке које држава предузима ненамерно, не узимајући у обзир специфичне културне циљеве, али који се позитивно или негативно одражавају на поље културе и њеног развоја; и б) експлицитну културну политику која укључује намерне и систематске интервенције државе и њених органа на пољу културе с намером да се оно као целина или појединачни његови елементи усмери у одређеном правцу. Као сектори деловања културне политике наводе се културна баштина, издаваштво, књижарство, библиотеке, кинематографија, позориште и музика. Нивои на којима се културна политика може остваривати су институционални, локални, регионални, национални и међународни.²

1 Branko Prnjat: *Politika (kulturna). Enciklopedija političke kulture*. Beograd: Savremena administracija, Beograd, 1993, str. 886;

2 Milena Dragičević Šešić, Branimir Stojković: *Kultura – menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clío,

Проучавање културне политике и њених модела у српској научној средини има одређену традицију, док је улози културе у систему међународних односа посвећено нешто мање пажње.³ Том питању је посвећена монографија *Међународни културни односи: историја и контекст* француских аутора Франсоа Шобеа и Лорена Мартена.

Књига се састоји из увода, три дела и библиографије. У три дела књиге распоређено је десет поглавља посвећених разноврсним питањима функционисања културе и њеног места у систему међународних односа и процесу глобализације.

У *Уводу* (стр. 13–26) се даје осврт на досадашња проучавања и увођење културе у проучавање међународних односа. Како би се сагледало место културе у систему међународних односа предлаже се нова методологија која би се заснивала на споју обновљене верзије историје дипломатије и културне историје. На тај начин се нагласак ставља на проток

идеја, дела и самог начина живота, а сама истраживања се померају у смеру ка транснационализму који постаје нова појмовна категорија друштвених наука, укључујући и историју, где транснационализам не указује на нову стварност, већ открива транснационално које је било присутно у свим периодима. Како би се материјал у књизи сагледао из различитих перспектива, предлаже се пет начина да се прошири поље културе, под којим аутори подразумевају међународну уметничку и интелектуалну размену (културни трансфер), делатност различитих филантропских организација, међународних организација за културу, затим културну индустрију и област медија и информационе политике. На тај начин култура се може сагледати како из угла високе, тако и из угла масовне културе. Тако широко одређење културе отвара широке могућности за проучавање културне политике и међународних културних односа, те аутори предлажу три приступа проучавању историје културних односа 20. века – културна размена, историја политике и културне дипломатије и нови улози у међународним односима у култури од осамдесетих година 20. века. Према наведеним приступима се и организује излагање у књизи.

У првом поглављу, *Културна размена* (стр. 29–123), разматрају се три вида размене на културном

2011, str. 34–35;

3. Питању културе и културне политике у међународним односима и процесима посвећене су две монографије: Branimir Stojković, *Kulturna politika evropske integracije: Evropska unija i Savet Evrope*, Beograd: Institut za evropske studije, 1995; и Љиљана Рогач Мијатовић, *Културна дипломатија и идентитет Србије*. Београд: Clío, 2014;

плану – уметничка, интелектуална и научна размена, као и размена посредством туризма, миграната и изгнаника. На пољу интелектуалне и научне размене, аутори истичу да су поједини облици овакве размене постојали и пре 20. века, али тек у 20. веку многе земље, вођене жељом да достигну национално савршенство, прибегавају интелектуалној отворености кроз студијска путовања, размене студената, асистената и универзитетских професора, да би се у том истом веку појавили и међународни актери који или намерно избегавају међународна ограничења или им се прилагођавају, а некад их и замењују. Све то доводи до процеса интелектуалне медијације у науци и књижевности, који се огледа у томе да дела научног и уметничког карактера кроз превођење и објављивање у иностранству постају доступнија ширим научним и уметничким круговима, врши се проток информација, који је некад бржи или спорији. После Другог светског рата часописи имају кључно место у научним круговима, где се превођење избегава објављивањем већег или мањег броја чланака на енглеском језику који не морају да се преводе. Превођење је имало велику улогу и у размени интелектуалних дела и трендова у 20. веку. Зато је превођење постало вредан интелектуални подухват за разлику од 19. века када се сматрало за

помоћну књижевну активност, а удео преведених дела у целокупној издавачкој продукцији расте (изузетак је само Велика Британија). Тако превођење постаје својствено и земљама које су све више желеле да све више учествују на светској интелектуалној сцени у циљу да ухвате корак са модернизацијом. Неке земље, попут скандинавских земаља, и раније су имале дугу традицију интелектуалне отворености услед слабе распрострањености свог језика, употребе енглеског језика у 20. веку и малих димензија својих локалних тржишта.

Други део, *Политика и култура* (стр. 127–282), посвећен је питањима места културе у систему међународних односа. Аутори истичу да је употреба културе у политичке сврхе увек била присутна (такве тенденције примећујемо још из доба Ренесансе у италијанским градовима), те да је имала преваходно три циља: истраживање могућности мировне сарадње, потврђивање препознатљивости идентитета и посебно жеља за испољавањем утицаја. Зато у међународним културним односима учествује велики број актера које аутори деле у три групе: званичне организације, незваничне организације и мреже. Тако се култура уклапа у реалистичку теорију међународних односа по којој интерес државе остаје важан елемент функцио-

нисања међународних односа. Како би дали хронологију развоја и структуре међународних културних односа на свим нивоима (државних и званичних организација, незваничних организација и мрежа), аутори прво дефинишу сродне појмове културна акција и јавна дипломатија и повлаче границу између њих. Оба термина подразумевају изградњу поверења и кредибилитета у средњем и дугорочном периоду, циљ је да се допре до шире публике ван дипломатије и равнопарвно су укључени и званични и незванични актери. Разлика је у томе да је спољашња културна акција одвојена од унутрашњег културног и политичког живота за разлику од јавне дипломатије која повезује ова два елемента. Она на директнији начин утиче на јавност истовремено користећи културу и масовне медије и великим делом се формирала у контексту Хладног рата као погодан начин да се избегне термин пропаганда. После типологије актера у међународним културним односима и инструмената културне акције и јавне дипломатије наводи се пет могућих начина употребе културне размене у међународним културним односима: инструмент мира између некадашњих противника, средство међународног разумевања, једно од средстава за развој сарадње у демократским друштвима, средство у ширењу

утицаја и културна акција у циљу подражавања идентитета. Затим се даје типологија међународних културних организација, а сви наведени принципи показују се на примеру културне акције и јавне дипломатије Француске у 20. веку. Надовезујући се на процес колонизације и деколонизације који су се одигравали у 20. веку и у којима је учествовала и Француска, аутори у овом делу посвећују пажњу и односу колонијалне и империјалне културе који подразумева доминацију на неколико нивоа (материјална, интелектуална, симболичка и културна) и да траје упркос званичној независности колонија, затим осећај културе памћења и виктимизације. У том контексту разматрају се везе између појединих хуманистичких наука и колонизације, постојање колонијалне и империјалне културе и феномен акултурације колонизованих народа. На плану наука, истиче се да се наука на подручју колонија развијала под утицајем науке у матици, или пак, да су научници у колонијама успешно повезивали локална знања са знањима из матице, чиме се светска наука обогаћивала, али упркос томе није био редак случај да се достигнућа „локалних“ наука колонијалних народа сматрају нижим и невредним. Код достигнућа појединих наука, у првом реду, етнологије и антропологије, а затим и геогра-

фије, поставља се питање одговорности у успостављању културне доминације.

Трећи део *Културна глобализација и култура света – савремени улози* (стр. 285–389) посвећен је широком кругу питања – дефинисању концепта културе света, теоријским парадигмама за разумевање културне глобализације и културе света аспектима културне глобализације и новом светском културном поретку. Наводећи факторе који утичу на глобализацију, аутори постављају питање да ли она подједнако утиче на све делове света и све људе на планети. Аутори изражавају доста сумње у том погледу, будући да и у условима глобализације опстају појмови попут неједнакости, хегемоније и културне доминације. Зато се аутори одлучују за термин култура света који подразумева постојање хијерархија и неједнаких односа између појединих делова тог система. Такође, индивидуална, локална, регионална, национална и макрорегионална (наднационална) разноврсност израза и реакција на глобализацију говори о томе да теоријски оквир анализе мора омогућити анализу великог ситуација без великих наратива попут глобализације или мондијализације. Упркос гранању глобализације, локално остаје главни простор човечанства, те просторни концепти постају све

јачи. Зато процесе глобализације и хомогенизације културе са једне стране и процесе фрагментације и диференцијације који нису од мањег значаја треба посматрати као целину, а не одвојене елементе који се узајамно искључују. У том кључу предлажу се четири парадигме за разумевање културне глобализације и културе света: теорија конвергенције (идеја западне модерности као јединог могућег друштвеног развоја чије принципе треба наметнути целом свету преко превласти енглеског језика, стварања светске мреже предузетника, конзумирање производа популарне културе и културне индустрије итд.), постколонијалне студије или студије другог или теорија хибридизације (вишеструкост модерности историја света представља периодичну реконструкцију вишеструких друштвених и културних програма који делују у интерактивним просторима и који су на путу ка диференцијацији, те да модерност не представља искључиво достигнуће западног света, било америчког било европског), теорија културног империјализма (облик доминације који поништава културне различитости у корист једне хегемонизујуће културе, те се локалне културе налазе под претњом изумирања), теорија културне фрагментације (културни фактори као кључ за објашњавање по-

ретка и сукоба у свету где се могу сврстати учења Семјуела Хантингтона, Арнолда Тојбија и Едварда Саида). Разматрајући аспекте културне глобализације, аутори се дотичу и проблема језика, који није само средство комуникације, већ и културног изражавања, вектор идентитета, вредности и поимања света. Постоји све већи дисбаланс између светских језика и мањих језика што показује статистика превода – 55% свих преведених књига у свету су преводи са енглеског језика, док преводи са других језика на енглески чине само 6,5% укупне преводне продукције упркос томе што је удео књига написаних на енглеском све мањи у целокупном броју објављених књига. Са друге стране, језици на којима се највише говори, нису нужно и језици са којих се највише преводи, што се огледа у чињеници да је превода с кинеског, јапанског, арапског или португалског још увек мало. Упркос интензификацији и диверсификацији културне размене посредством књиге, те размене улазе у асиметричан однос између језика и културе у који се често уплићу и политички улози. Ипак, и језици који доминирају осећају негативне последице од тога – мањи избор дела, мања разноликост и отвореност ка другим језицима и књижевностима, а такође и културама из малих земаља.

Разматрајући улоге и узајамне односе културних актера, аутори истичу да глобализација не носи нужно крај локалном, националном и идентитету, већ управо као резултат може имати супротне појаве, јер се брисањем држава, губитком моћи влада на унутрашњем друштвеном и економском простору у корист светском долази до потраге за идентитетом који може бити усидрен у месту (регионализам), групи (етницизам) и религији (фундаментализам). Вишеструки карактер модерних друштава олакшава изражавање и искуство вишеструких идентитета и отуда је тешко разлучити особености карактера националних карактера култура што доводи до својеврсне кризе идентитета. Зато се националне културе релативизују, па се појављује етнички национализам. У светлу све већег интензитета интеграција, тешко је говорити о улози националне државе које улазе у ланац међудржавне зависности, па се поставља питање да ли 21. век означава крај централне улоге државе или, пак, представља почетак прекрајања њене улоге у новом територијалном и међународном контексту?

У закључку се сумирају главни погледи изнети у књизи и долази до закључка да се будућност човечанства састоји у култури које пролази кроз процес непрестаног размишљања у коме идеје и вред-

ности увек подупиру акцију и усмеравају појединце и колективе, те се истиче да ће 21. век бити век културе. На културолозима и политиколозима остаје да утврде основне правце развоја културе и одлике њеног узајамног односа са политиком у новим околностима. На основу тога могу се утврдити стратегије такве културне политике, која ће сачувати аутономију културе као израза људског духа, који политика не би гушила, већ насупрот, омогућавала свестранији развој, а културни израз са своје стране допринео би богаћењу политике и међународних односа. У свим наведеним задацима који стоје пред културологијом и политикологијом приказана монографија може бити од изузетне помоћи.

Литература

Dragičević Šešić, Milena, Stojković, Branimir: *Kultura – menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clio, 2011.

Matić, Milan (glavni redaktor). *Enciklopedija političke kulture*. Beograd: Savremena administracija, 1993.

Овај рад је примљен 27. децембра 2014. године а прихваћен за штампу на састанку редакције 28. априла 2015. године.